

คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์
**Derived Pali and Sanskrit Words Written in Thawa Thossamas
Royal Ceremony Poem A Writing by Her Royal Highness Princess
Maha Mala Krom Phraya Bumrab Porrapak.**

วีรพงษ์ ลิขิตดำรงเกียรติ¹ Weerapong Likithdamrongkiat¹
จิตตภา สารพัฒน์ก ไชยปัญญา² Chittapa Sarapadnuke Chaipunya²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอผลการศึกษาที่มา การเปลี่ยนแปลงรูป และการจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ฉบับกรมศิลปากร จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อ ปี พ.ศ. 2545 จากการศึกษา พบว่า คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มีคำที่มาจากภาษาบาลี จำนวน 124 คำ คำที่มาจากภาษาสันสกฤต จำนวน 157 คำ คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จำนวน 135 คำ คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยใช้วิธีสมาสคำ จำนวน 278 คำ และคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่สร้างขึ้นเองในภาษาไทย จำนวน 49 คำ รวมทั้งหมด 743 คำ พบการเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตทั้งหมด 3 ลักษณะ ได้แก่ 1. การตัดรูป ได้แก่ การตัดรูปสระ การตัดรูปพยัญชนะ และการตัดพยางค์ 2. การเติมรูป ได้แก่ การเติมรูปสระ การเติมรูปพยัญชนะ การเติมรูปวรรณยุกต์ การเติมพยางค์ และการเติมเครื่องหมายต่าง ๆ และ 3. การเปลี่ยนรูป ได้แก่ การเปลี่ยนรูปสระ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ และการเปลี่ยนเครื่องหมายนิคหิต และสามารถจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตทั้งหมด 12 กลุ่มคำ ได้แก่ กลุ่มคำนามและอวัยวะ กลุ่มคำคุณสมบัติ กลุ่มคำการกระทำ กลุ่มคำอมนุษย์และเทพ กลุ่มคำสถานที่ กลุ่มคำสัตว์และพืช กลุ่มคำทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มคำดาวและวันเวลา กลุ่มคำวิชาความรู้ กลุ่มคำศาสนาและความเชื่อ กลุ่มคำวัตถุและอาวุธ และกลุ่มคำจำนวนนับ

คำสำคัญ: คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต, โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส

¹นิสิตปริญญาตรี สาขาหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

¹Undergraduated degree, Liberal Arts; major of Thai language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

²ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

²Assistant Professor of Department of Thai Language, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

Abstract

This qualitative study aims to introduce the study of the sources, changes of forms, and classification of derived Pali and Sanskrit words written in Thawa Thossamas Royal Ceremony Poem, a writing by Her Royal Highness Princess Maha Mala Krom Phraya Bumrab Porrapak, Fine Arts Department Copy. It was published in 2545 of Buddhist Era. The findings indicated that the derived Pali and Sanskrit words written in Thawa Thossamas Royal Ceremony Poem, a writing by Her Royal Highness Princess Maha Mala Krom Phraya Bumrab Porrapak has the 124 words of derived words from Pali language, 154 words of derived words from Sanskrit language, 135 words of derived words from Pali and Sanskrit languages, 278 words of compound words between Pali and Sanskrit languages and 49 words from Pali and Sanskrit words that were created and used in Thai language, 743 words all of this. There are 3 aspects of derived words adaptation are 1. Cutting words, including cutting of vowels, cutting words consonants and cutting of syllables. 2. Adding words, including adding of vowels, adding of consonants, adding of tone marks, adding of syllables, and adding any punctuations. 3. Change words form, including change form of vowels, change form of consonants and change of Nikahit vowel mark.

And classified derived words from Pali and Sanskrit words into 12 groups of phrases, including human and organs, properties, verbs, unhuman and gods, places, animals and plants, natural resources, stars and date/time, subjects, religions and beliefs, objects and weapons and counting numbers phrases.

Keywords: Derived Pali and Sanskrit Words, Thawa Thossamas Royal Ceremony Poem

บทนำ

คนไทยมีการติดต่อสื่อสารกับชาวต่างชาติหลายประเทศที่ใช้ภาษาอังกฤษ ภาษาจีน ภาษาเขมร และภาษามลายู รวมทั้งประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งพุทธศาสนาที่ใช้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เมื่อประเทศไทยรับพุทธศาสนามาเป็นศาสนาประจำชาติ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตก็ได้เข้ามาและมีอิทธิพลต่อภาษาไทย (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2550: คำนิยม)

วิสันต์ กัญแก้ว (2545: 3-4) ได้กล่าวถึงสาเหตุที่คำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทย ซึ่งมีสาเหตุหลายประการ ดังนี้

ประการแรก สาเหตุที่เกี่ยวกับศาสนา จากหลักฐานทางพระพุทธศาสนาปรากฏว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้เคยส่งสมณะทูตมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นสุพรรณภูมิ เมื่อคนไทยมาตั้งถิ่นฐานและตั้งตนเป็นอิสระในแคว้นสุพรรณภูมิ ปรากฏว่าไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนาแล้ว เมื่อคนไทยยอมรับนับถือและยึดมั่นในคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลี เพราะหลักคำสอนคือพระไตรปิฎกได้จารึกไว้เป็นภาษาบาลี ฉะนั้น คนไทยจึงนิยมในการใช้คำบาลี ทำให้ภาษาบาลีเข้ามาปะปนในภาษาไทยมากขึ้น

ประการที่สอง สาเหตุที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ประมาณพุทธศตวรรษที่ 6 (ราว พ.ศ. 500-600) เป็นต้นมา เกิดการผลัดเปลี่ยนแผ่นดินและราชวงศ์ขึ้นในอินเดีย เป็นเหตุให้ ผู้ที่รักสงบโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพราหมณ์ออกเดินทางไปหาถิ่นที่อยู่ใหม่ในต่างแดน เมื่อพวกพราหมณ์และพ่อค้าชาวอินเดียเหล่านั้นไปถึงที่ใด ก็มักจะเอาลัทธิศาสนาพราหมณ์ ประเพณีวัฒนธรรม และศิลปกรรมของตนไปเผยแพร่ด้วย เหตุนี้เองภาษาสันสกฤตอันบรรจู้ไว้ซึ่งวิทยาการเหล่านั้นจึงเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทยมากมาย

ประการที่สาม สาเหตุที่เกี่ยวกับศัพท์บัญญัติ เราต้องบัญญัติศัพท์ขึ้นมาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมไทย ฉะนั้น ศัพท์ที่ไทยนำมาบัญญัติขึ้นใช้โดยมากจะเป็นคำบาลีและสันสกฤต จึงทำให้ภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทยเป็นจำนวนมาก

ประการสุดท้าย สาเหตุที่เกี่ยวข้องทางด้านวรรณคดี วรรณคดีอินเดีย ทั้งที่เป็นวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลี โดยเฉพาะวรรณคดีชาดกมีอิทธิพลต่อวรรณคดีไทยอย่างยิ่ง จะเห็นได้ว่าวรรณคดีไทยหลายเรื่องได้เค้าเรื่องมาจากชาดกในพระพุทธศาสนา เช่น จากอรรถกถานิบาตชาดก เป็นต้น

เมื่อวรรณคดีสันสกฤตและวรรณคดีบาลีเข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย จึงทำให้ถ้อยคำภาษาที่ใช้อยู่ในวรรณคดีเหล่านั้นแพร่หลายในภาษาไทยตามไปด้วย ในการประพันธ์ก็ต้องใช้คำศัพท์ ซึ่งได้ดัดแปลงมาจากคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จึงทำให้คำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตปะปนอยู่ในภาษาไทยมากมาย สอดคล้องกับ ปรีชา ทิชนพงศ์ (2534: 9) ที่ได้กล่าวไว้ว่า วรรณคดีสันสกฤตที่สำคัญคือ รามายณะ และมหาภารตะ ส่วนวรรณคดีบาลีที่สำคัญ คือ พระไตรปิฎก เมื่อวรรณคดีเหล่านี้เข้ามาแพร่หลายในประเทศไทย ก็ทำให้ถ้อยคำภาษาที่ใช้อยู่ในวรรณคดีเหล่านั้นแพร่หลายในภาษาไทยตามไปด้วย ทั้งที่เป็นชื่อตัวละครและศัพท์ที่ใช้ในวงการวรรณคดี

โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ เป็นวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์และเป็นวรรณคดีสำคัญที่บันทึกการพระราชพิธีต่าง ๆ ในรอบปี ตลอดจนวนวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของราษฎรทั่วไปในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ การพระราชพิธีและพิธีกรรมในโคลงเรื่องนี้สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยา ซึ่งพระราชพิธีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จึงทำให้ไทยได้รับภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตเข้ามาปะปนในภาษาไทยด้วย เห็นได้จากคำศัพท์ที่เกี่ยวกับพระราชพิธีและพิธีกรรมนั้น ล้วนแต่เป็นคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่า ปรัชญา ปานเกต (2551) ได้ศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณค่าของโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ แต่ยังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส ประกอบกับผู้ศึกษาได้สำรวจเบื้องต้น พบคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสจำนวนมาก ได้แก่ คำยืมที่มาจากภาษาบาลี เช่น พิพัฒน์

โกไคย ทุกข์ เดช ภพ เป็นต้น คำยืมที่มาจากภาษาสันสกฤต เช่น ศรี สวัสดิ์ ราชภูร์ ธรรม ยศ เป็นต้น และคำยืมที่มาจากภาษาบาลีและสันสกฤต เช่น สิทธิ ดิลก ธาณี ราช พิมาน เป็นต้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเรื่อง คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ เพื่อศึกษาที่มา การเปลี่ยนแปลงรูปคำ ตลอดจนการจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตดังกล่าว ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ในด้านต่อไปนี้

1. ที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต
2. การเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต
3. การจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต

ทบทวนวรรณกรรม

จากการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตและโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พบว่า โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต พบว่า มีนักวิชาการได้อธิบายถึงข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตไว้ได้แก่ สยาม ภัทรานุประวัติ (2550: 131) กล่าวว่า คำบาลีและสันสกฤตเข้ามาพร้อมกับภาษาไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุที่คนไทยไม่ปฏิเสธคำเหล่านี้ อาจจะเป็นเพราะภาษาบาลีสันสกฤตมาพร้อมกับเรื่องศาสนา การปกครอง และกลมกลืนอยู่ในวัฒนธรรมไทยมานาน สอดคล้องกับ สาโรจน์ บัวพันธุ์งาม (2558: 145) กล่าวว่า หลักฐานทางโบราณวัตถุที่สำคัญชิ้นหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนไทยยืมคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้ปะปนกับภาษาไทย นั่นคือ ศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ในศิลาจารึกหลักที่ 1 พบคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตทั้งหมด 59 คำ เช่น ทาน ศีล ปราชญ์ ฯลฯ

นอกจากข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตแล้ว ยังพบว่า มีเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยสุภาพร มากแจ้ง (2527: 161-167) กล่าวถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปคำภาษาบาลี-สันสกฤต เพื่อให้มีรูปคำใช้ในภาษาไทยมากขึ้น มีดังนี้

1. การตัด เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้สะดวกแก่การออกเสียง การเขียน หรือจำกัดพยางค์ให้พอดีกับที่กำหนดไว้ในฉันทลักษณ์ เมื่อตัดแล้วยังคงใช้ในความหมายเดิมศัพท์

1.1 การตัดพยางค์หน้า เช่น พสุธา (แผ่นดิน) เป็น สุธา อนิจจา (ไม่เที่ยง) เป็น นิจจา อภิรมย์ เป็น ภิรมย์ เป็นต้น

1.2 การตัดพยางค์กลาง เช่น ชลนัยนา เป็น ชลนา อรุโณทัย เป็น โอรุทัย สถาพรผล เป็น สถาผล เป็นต้น

1.3 การตัดพยางค์ท้าย เช่น โอโหสิกรรม เป็น โอโหสิ จรลีลา เป็น จรลี วินิจฉัย เป็น วินิจ เป็นต้น

1.4 การตัดตัวสะกดที่เป็นอักษรซ้ำและอักษรซ้อน เมื่อตัวตามไม่มีสระกำกับ หรือตัวตามประสมสระ อี เฉพาะคำที่รับมาจากภาษาบาลี เช่น กิจจ เป็น กิจ เขตต เป็น เขต วุฑฒิ เป็น วุฒิ เป็นต้น

1.5 การการันต์อักษรที่ไม่ต้องการออกเสียง อาจฆ่าเสียงตั้งแต่เสียงเดียว สองเสียง หรือหลายเสียง เช่น สุริย เป็น สุริย์, จนุทร เป็น จันทร, สถาปน เป็น สถาปน เป็นต้น

2. การเติม แบ่งเป็น

2.1 การเพิ่มพยางค์ มักทำเพื่อประโยชน์ทางฉันทลักษณ์ เพื่อให้เสียงไพเราะ เช่น ลินธุ์ เป็น กระลินธุ์ ลีลา เป็น ลีลาลาศ สุมาลย์ เป็น สุมามาลย์ เป็นต้น

2.2 การเพิ่มพยัญชนะ เพื่อประโยชน์ทางฉันทลักษณ์ เช่น ลีลา เป็น ลีลาค นิร เป็น นิราค มายา เป็น มารยา เป็นต้น

2.3 การเพิ่มรูปสระ เพื่อกำหนดเสียงของคำ เช่น เพิ่มรูปหันอากาศในคำที่ต้องการออกเสียงอะ มีตัวสะกด เช่น ชย เป็น ชัย วย เป็น วัย เป็นต้น

3. การเปลี่ยน ประกอบด้วยการเปลี่ยนรูปสระ การเปลี่ยนเสียงสระ และการเปลี่ยนรูปพยัญชนะเพื่อประโยชน์ในการหลាកคำ

3.1 การเปลี่ยนรูปสระ

3.2 การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ

4. การแผลง เป็นการนำเอาอักษรวิธีไทยและอักษรวิธีเขมรที่ไทยรับมา วิธีสันธิตลอดจนวิธีการผันเสียงท้ายของคำบาลี-สันสกฤต มาใช้เพื่อให้เกิดรูปคำมากขึ้น

นอกจากเอกสารที่เกี่ยวข้องแล้ว ผู้ศึกษายังพบว่า มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ได้แก่

คณนนาฏ รุณวุฒิ (2533) ได้ศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงเสียงคำบาลีและสันสกฤตในวรรณคดีเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ผลของการศึกษาพบว่า มีคำบาลี 522 คำ คำสันสกฤต 523 คำ เป็นทั้งคำภาษาบาลีและสันสกฤต 522 คำ และคำบาลีสันสกฤตที่มีรูปไม่ตรงกับคำเดิม 6 คำ รวมทั้งสิ้น 1,573 คำ

อมรรัตน์ อมราพิทักษ์ (2539) ได้ศึกษาคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมเรื่อง มหาภารตยุทธ์ ของสุภร ผลการศึกษพบว่า มีคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตทั้งหมด 971 คำ จำแนกประเภทของคำตามที่มาดังต่อไปนี้ คำยืมภาษาบาลี พบทั้งหมด 227 คำ คำภาษาสันสกฤต พบทั้งหมด 364 คำ และคำที่เป็นทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต พบทั้งหมด 375 คำ คำที่มีการตัดแปลงโดยใช้รูปคำภาษาบาลีและสันสกฤตผสมกัน พบทั้งหมด 5 คำ

เกรียงไกร กองเส็งและคณะ (2547) ได้ศึกษาคำยืมที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง ผลการศึกษพบว่า มีการใช้คำภาษาบาลีมากที่สุด รองลงมาคือคำภาษาบาลีและสันสกฤต คำภาษาสันสกฤต และคำภาษาเขมร ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่า คนไทยหิวยืมภาษาอื่นมาใช้ในภาษาไทยเป็นเวลานานแล้ว โดยเฉพาะภาษาบาลี ภาษาสันสกฤตที่เข้ามาพร้อมกับพุทธศาสนานิกายหินยาน (เถรวาท) และมหายาน ตามลักษณะของคำที่ปรากฏ

2. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต ได้แก่

อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล (2538) ได้ศึกษาลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และกุมาร ผลการศึกษพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงทั้งรูปลักษณะและความหมาย รูปลักษณะเป็นการเปลี่ยนพยัญชนะบาลีให้กลายเป็นเสียงภาษาไทย ทั้งพยัญชนะต้นและพยัญชนะท้าย การเปลี่ยนแปลงสระ ส่วนมากจะเลื่อนระดับสระให้สูงขึ้นหรือต่ำลง หรือกลายเป็นพยัญชนะ การเปลี่ยนวรรณยุกต์ คำบาลีไม่มีเสียงวรรณยุกต์ จึงต้องเพิ่มเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย ส่วนการกลายความหมายเป็นการเบี่ยงเบนความหมายไปจากภาษาเดิม ใช้ในความหมายใหม่และกว้างออก

ชนิษฐา เอมห้อง (2550) ได้ศึกษาคำยืมที่ปรากฏในลิลิตพระลอ ผลการศึกษพบว่า มีการใช้คำภาษาบาลีและสันสกฤตมากที่สุด รองลงมาคือคำภาษาเขมร คำภาษาสันสกฤต และคำภาษาบาลี ตามลำดับ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลง 3 ลักษณะ ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านเสียง การเปลี่ยนแปลงด้านเสียงที่มีมากที่สุดคือการกลายเสียง รองลงมาเป็นการตัดเสียง และเติมเสียง การเปลี่ยนแปลงด้านรูปคำ มีการเปลี่ยนด้านรูปคำในลักษณะการเติมรูปมากที่สุด รองลงมาเป็นการเปลี่ยนรูปและการตัดรูปตามลำดับ และการเปลี่ยนแปลงด้านความหมาย มีการเปลี่ยนแปลงความหมายใน 3 ลักษณะที่สำคัญคือ ความหมายแคบเข้า ความหมายกว้างออก และความหมายย้ายที่ จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลงในลักษณะความหมายกว้างออกมากที่สุด รองลงมาคือเป็นความหมายแคบเข้า และความหมายย้ายที่ตามลำดับ

3. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยสรารัฐ หล่อตี (2557) ได้ศึกษาคำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล ผลการศึกษพบว่า กลุ่มคำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล แบ่งออกเป็น 10 กลุ่ม เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ กลุ่มมนุษย์และอวัยวะ กลุ่มคุณสมบัติ กลุ่มการกระทำ กลุ่มอมนุษย์และเทพ กลุ่มสถานที่ กลุ่มทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มดาวและเวลา กลุ่มวิชาความรู้ กลุ่มศาสนาและความเชื่อ และกลุ่มอาวุธและวัตถุ

4. งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส โดยปรัชญา ปานเกตุ (2551) ได้ศึกษา การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหา มาลา กรมพระยาบาราบปรปักษ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคุณค่าของโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหา มาลา กรมพระยาบาราบปรปักษ์ ผลการศึกษาพบว่า โคลงพระราชพิธีทวาทศมาสมีคุณค่า 3 ด้าน ได้แก่ คุณค่าในฐานะเป็นวรรณคดี กวีเลือกสรรถ้อยคำ ความเปรียบ การพรรณนา มีการใช้โวหาร มีการใช้ฉันทลักษณ์เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง และวางโครง เรื่องสอดคล้องกับเนื้อหา สะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพด้านกวีนิพนธ์ คุณค่าในฐานะเป็นบันทึก ประวัติศาสตร์ กล่าวถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้น และความเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่าง ๆ ทำให้ ได้หลักฐานทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม และคุณค่าในฐานะเป็นบันทึกพิธีกรรม กวีได้พรรณนาแบบแผน การปฏิบัติการพระราชพิธีและขนบธรรมเนียมประเพณีของราชฎในสมัยรัตนโกสินทร์ ที่สำคัญคือกวี มีความรอบรู้ เชี่ยวชาญพระราชพิธีต่าง ๆ โคลงพระราชพิธีทวาทศมาสจึงมีคุณค่าด้านพิธีกรรมอย่าง เพียงพร้อม สมบูรณ์

วิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้านี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ดังต่อไปนี้

1. ชั้นศึกษารวบรวมข้อมูล

1.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับที่มา การเปลี่ยนแปลงรูปคำ และการจัดกลุ่มคำ ยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลและการศึกษาค้นคว้า

1.2 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1.2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย

1.2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในภาษาไทย

1.2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและสันสกฤต

1.2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.3 รวบรวมคำศัพท์ที่เป็นคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธี ทวาทศมาส ของกรมศิลปากร

2. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 ตรวจสอบคำศัพท์ที่ได้จากข้อมูลว่ามีที่มาจากภาษาใด โดยตรวจสอบกับพจนานุกรมและ ปทานุกรม ได้แก่

2.1.1 พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554

2.1.2 ปทานุกรม บาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ

จันทบุรีรัตนนาท

2.2 นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมมาได้ทั้งหมดนี้ มาจำแนกประเภทที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต

2.3 นำคำศัพท์มาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงรูปคำ

2.3 นำคำศัพท์มาจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต โดยผู้ศึกษาค้นคว้าใช้กรอบความคิดของสราวุธ หล่อดี (2557) ซึ่งพิจารณาความหมายจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เป็นแนวทางในการศึกษา

3. ชั้นสรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4. ชั้นนำเสนอผลการศึกษา

โดยผู้ศึกษาค้นคว้าจะนำเสนอผลการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการพรรณนาแบบวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตที่พบในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส มีจำนวน 743 คำ จำแนกประเภทของคำตามที่มาของคำ ได้แก่

1. คำที่มาจากภาษาบาลี จำนวน 124 คำ เช่น กิจ (ป. กิจจ) ชัตติยะ (ป. ชตติย) ัญญา (ป. ธัญญ) เป็นต้น

2. คำที่มาจากภาษาสันสกฤต จำนวน 157 คำ เช่น กษัตริย์ (ส. กษตริย) ดุษฎี (ส. ตุษฎี) บรรพต (ส. ปรวต) เป็นต้น

3. คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต จำนวน 135 คำ เช่น กมล (ป., ส. กมล) ขน (ป., ส. ขน) ดารก (ป., ส. ตารกา) เป็นต้น

4. คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยใช้วิธีสมาสคำ จำนวน 278 คำ ดังนี้

4.1 คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยใช้วิธีการสมาสคำแบบอาศัยสนธิ ได้แก่

4.1.1 การสมาสที่มีคำหลังหรือส่วนหลังมาจากภาษาบาลี เช่น

มหาพาร = มหา (ป., ส.) + อพาร (ป.)

รพิพรรณโณภาส = รวิ (ป., ส.) + วรณ (ส.) + โภภาส (ป.)

สรรพาวุธ = สรว (ส.) + อาวุธ (ป.)

4.1.2 การสมาสที่มีคำหลังหรือส่วนหลังมาจากภาษาสันสกฤต เช่น

ชายยศ = ชายา (ป., ส.) + อิศ (ส.)

ธิบดินทร์ = ธิ (ป., ส.) + ปติ (ป., ส.) + อินทร (ส.)

บูรพาจารย์ = ปูรว (ส.) + อาจารย์ (ส.)

4.1.3 การสมาสที่มีคำหลังหรือส่วนหลังมาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เช่น

ดารากร = ดารา (ป., ส.) + อากร (ป., ส.)

ทักษิณทก = ทักษิณ (ส.) + อุทก (ป., ส.)

ภัตตอาหาร = ภตต (ป.) + อาหาร (ป., ส.)

4.2 คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยใช้วิธีการสมาสคำแบบไม่อาศัยสนธิ ที่ใช้จำนวนคำ 2-5 คำสมาสกัน เช่น

4.2.1 ใช้คำขึ้นต้นว่า “คช” เช่น

คชสี = คช (ป., ส.) + สีห (ป.)

4.2.2 ใช้คำขึ้นต้นว่า “ตริ” เช่น

ตริเนตร = ตริ (ส.) + เนตร (ส.)

4.2.3 ใช้คำขึ้นต้นอื่น ๆ เช่น

เกษียรสมุทร = กษีร (ส.) + สมุทร (ส.)

5. คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย จำนวน 49 คำ ได้แก่

5.1 คำที่มาจากภาษาบาลีโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย เช่น เขชม (ป. เขม) เคราะห์ (ป. ครห) บรรพ์ (ป. ปุพฺพ) เป็นต้น

5.2 คำที่มาจากภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย เช่น เกียรติ (ส. กীরติ) ดนตรี (ส. ตนตริณ) นฤพาน (ส. นิรวาณ)

5.3 คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย เช่น ชไล (ป., ส. ชล) เพล (ป., ส. เวลา) อุทมม์ (ป., ส. อุตตม)

การเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พบการเปลี่ยนแปลงรูปคำทั้งหมด 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การตัดรูป ได้แก่ การตัดรูปสระ การตัดรูปพยัญชนะ และการตัดพยางค์ ดังนี้

1.1 การตัดรูปสระ ได้แก่ การตัดรูปสระในตำแหน่งหน้าคำ กลางคำ และท้ายคำ ดังนี้

1.1.1 การตัดรูปสระหน้าคำ เช่น กมฺท (กมุท) นฤพาน (นิรวาณ) บรรพ์ (ปุพฺพ) เป็นต้น

1.1.2 การตัดรูปสระกลางคำ เช่น มนัส (มานส) สปุรุษ (สตุปุรุษ) พิณพากย์ (วีณา + วาทย) เป็นต้น

1.1.3 การตัดรูปสระท้ายคำ เช่น ชงฆ์ (ชงฆา) ดารา (ดารกา) เทศน์ (เทศนา) เป็นต้น

1.2 การตัดรูปพยัญชนะ ได้แก่ การตัดรูปพยัญชนะที่อยู่ในตำแหน่งหน้าคำ กลางคำ และท้ายคำ ดังนี้

1.2.1 การตัดรูปพยัญชนะหน้าคำ ได้แก่ ฤนาท (นฤ + นาท) ยุรยาตร (พฺยูห + ยาตรา) ยุรยาตร (พฺยูห + ยาตรา)

- 1.2.2 การตัดรูปพยัญชนะกลางคำ เช่น กิจ (กิจจ) เขต (เขตต) จาริต (จาริตต) เป็นต้น
- 1.2.3 การตัดรูปพยัญชนะท้ายคำ เช่น ดนตรี (ตฺนฺตริน) ยศ (ยศส) โภยม (โวยมน)

เป็นต้น

1.3 การตัดพยางค์ ได้แก่ การตัดพยางค์ตำแหน่งกลางคำและท้ายคำ ดังนี้

1.3.1 การตัดพยางค์กลางคำ ได้แก่ บัพชา (ปพพชชา)

1.3.2 การตัดพยางค์ท้ายคำ เช่น คชไอยรา (คช + ไอรารวม) เทศ (เทศนา) ธรรมยุต

(ธรรม + ยุตติ) เป็นต้น

2. การเติมรูป ได้แก่ การเติมรูปสระ พยัญชนะ วรรณยุกต์ พยางค์ และการเติมเครื่องหมายต่าง ๆ ดังนี้

2.1 การเติมรูปสระ ได้แก่ การเติมรูปสระในตำแหน่งหน้าคำ กลางคำ และท้ายคำ ดังนี้

2.1.1 การเติมรูปสระหน้าคำ เช่น ฤษ (ฤษ) เบญจา (ปญจ) เพชร (วชร / วชร) เป็นต้น

2.1.2 การเติมรูปสระกลางคำ เช่น ชไล (ชล) ปราภฏ (ปรภฏ) สงเคราะห์ (สงครท)

เป็นต้น

2.1.3 การเติมรูปสระท้ายคำ เช่น ขัตติยะ (ขตติย) ทักษิณา (ทกฺขินฺ) สุริยา (สุริย)

เป็นต้น

2.2 การเติมรูปพยัญชนะ ได้แก่ การเติมรูปพยัญชนะที่อยู่ในตำแหน่งหน้าคำ กลางคำ และท้ายคำ ดังนี้

2.2.1 การเติมรูปพยัญชนะหน้าคำ ได้แก่ สฎป (ฎป)

2.2.2 การเติมรูปพยัญชนะกลางคำ เช่น ไกรลาศ (ไกลาศ) เขม (เขม) โสจร (โสจ)

เป็นต้น

2.2.3 การเติมรูปพยัญชนะท้ายคำ เช่น ลีลาศ (ลีลา) เวหน (วิห) สุริยง (สุริย) เป็นต้น

2.3 การเติมวรรณยุกต์ ได้แก่ เลห์ (ลิห) อุตส่าห์ (อุตสาห)

2.4 การเติมพยางค์ ได้แก่ ยานัตถ์ (นตถ) ข้าวบิณฑ (ปิณฑ) สายสิญจน์ (สิญจน)

2.5 การเติมเครื่องหมาย ได้แก่ การเติมเครื่องหมายทัณฑฆาตและเครื่องหมายไม้หันอากาศ

ดังนี้

2.5.1 การเติมเครื่องหมายทัณฑฆาต เช่น กัณท์ (กณฺท) คฤห์ (คฤท) ทุกข์ (ทุกฺข)

เป็นต้น

2.4.2 การเติมเครื่องหมายไม้หันอากาศ เช่น กัตติกา (กตฺติกา) คัมภีร์ (คฺมฺภีร) จักร

(จกร) เป็นต้น

3. การเปลี่ยนรูป ได้แก่ การเปลี่ยนรูปสระ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ และการเปลี่ยนเครื่องหมายนิคหิต ดังนี้

3.1 การเปลี่ยนรูปสระ ได้แก่ การเปลี่ยนรูปสระ อะ เป็น อา, การเปลี่ยนรูปสระ อะ เป็น อำ,

การเปลี่ยนรูปสระอิ เป็น อี, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น เอ, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น เอีย, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น ไอ, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น อี, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น อือ, การเปลี่ยนรูปสระ อี เป็น เอีย, การเปลี่ยนรูปสระ อุ เป็น อู, การเปลี่ยนรูปสระ อุ เป็น อู, การเปลี่ยนรูปสระ เอ เป็น ไม้หันอากาศ, การเปลี่ยนรูปสระ โอ เป็น ไม้หันอากาศ, การเปลี่ยนรูปสระ ไอ เป็น อี และการเปลี่ยนรูปสระ โอ เป็น เอ ยกตัวอย่าง การเปลี่ยนรูปสระอิ เป็น อี เช่น จาริต (จาริตต) เจติย (เจติย) คนตรี (คนตริ) เป็นต้น

3.2 การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ได้แก่ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้น พยัญชนะท้าย และเปลี่ยนรูป ร (เรผะ) ดังนี้

3.2.1 การเปลี่ยนรูปพยัญชนะต้น ได้แก่ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ฎ เป็น ฏ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ฌ เป็น จ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ต เป็น ด, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ท เป็น ฑ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ป เป็น บ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ฝ เป็น ผ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ว เป็น พ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ศ เป็น ส และการเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ศ เป็น ส ยกตัวอย่าง

การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ป เป็น บ เช่น เภยจา (ปญจ) บาตร (ปตฺร) บท (ปท) เป็นต้น

3.2.2 การเปลี่ยนรูปพยัญชนะท้าย ได้แก่ การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ฎ เป็น ฏ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ฌ เป็น จ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ท เป็น ฑ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ น เป็น ฌ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ป เป็น บ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ว เป็น พ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ษ เป็น ศ, การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ส เป็น ศ และการเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ส เป็น ษ ยกตัวอย่าง การเปลี่ยนรูปพยัญชนะ ว เป็น พ เช่น กาย (กาวย) ชีพ (ชีว) เทพ (เทว) เป็นต้น

3.2.3 การเปลี่ยนรูป ร (เรผะ) ได้แก่ การเปลี่ยนรูป ร (เรผะ) เป็น ฤ และการเปลี่ยนรูป ร (เรผะ) เป็น ฌ ยกตัวอย่าง การเปลี่ยนรูป ร (เรผะ) เป็น ฌ เช่น ธรรม (ธรม) พรรณ (วฺรณ) สวรรค์ (สฺวรค) เป็นต้น

3.3 การเปลี่ยนเครื่องหมายนิคหิต เช่น วงศ์ (วฺค) สงคราม (สฺคราม) อังสะ (อฺส) เป็นต้น

การศึกษาการจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส โดยใช้กรอบความคิดของสรราช หล่อตี (2557) เป็นแนวทางการศึกษา ซึ่งพิจารณาความหมายจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 สามารถจำแนกแบ่งออกเป็น 12 กลุ่มคำ ได้แก่

1. กลุ่มคำมนุษย์และอวัยวะ ประกอบด้วย กลุ่มคำย่อยมนุษย์และกลุ่มคำย่อยอวัยวะ ดังนี้
  - 1.1 กลุ่มคำย่อยมนุษย์ เช่น กษัตริย์ ครู ขน เป็นต้น
  - 1.2 กลุ่มคำย่อยอวัยวะ เช่น ชงฆ์ เนตร บทมัลย์ เป็นต้น
2. กลุ่มคำคุณสมบัติ เช่น เกียรติ เข้ม บวร เป็นต้น
3. กลุ่มคำการกระทำ เช่น ดุษฎี ทาน นมัสการ เป็นต้น
4. กลุ่มคำอมนุษย์และเทพ ประกอบด้วยกลุ่มคำย่อยอมนุษย์และกลุ่มคำย่อยเทพ ดังนี้
  - 4.1 กลุ่มคำย่อยอมนุษย์ เช่น มาร ราพณ์ อสุร เป็นต้น
  - 4.2 กลุ่มคำย่อยเทพ เช่น ธรธาธา พระศลี อินทร์ เป็นต้น

5. กลุ่มคำสถานที่ เช่น ชลสถาน ดล ธาณี เป็นต้น
6. กลุ่มคำสัตว์และพืช ประกอบด้วยกลุ่มคำย่อยสัตว์และกลุ่มคำย่อยพืช ดังนี้
  - 6.1 กลุ่มคำย่อยสัตว์ เช่น คช ปักษี อาชา เป็นต้น
  - 6.2 กลุ่มคำย่อยพืช เช่น บุปผชาติ พฤษภ สโรช เป็นต้น
7. กลุ่มคำทรัพยากรธรรมชาติ เช่น วลาหก ศิลา อุทก เป็นต้น
8. กลุ่มคำดาวและวันเวลา ประกอบด้วยกลุ่มคำย่อยดาวและกลุ่มคำย่อยวันเวลา ดังนี้
  - 8.1 กลุ่มคำย่อยดาว เช่น ดารากร ทินกร ศศิ เป็นต้น
  - 8.2 กลุ่มคำย่อยวันเวลา เช่น วสันต์ วาร ศก เป็นต้น
9. กลุ่มคำวิชาความรู้ เช่น พิทยา วิชา ศาสตร์ เป็นต้น
10. กลุ่มคำศาสนาและความเชื่อ เช่น บุญ พิธีกรรม อาหาร เป็นต้น
11. กลุ่มคำวัตถุและอาวุธ เช่น กุมภ์ มกฏ สัตรา เป็นต้น
12. กลุ่มคำจำนวนนับ เช่น ไตร นพ สप्त เป็นต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ มีประเด็นที่ควรพิจารณา ดังต่อไปนี้

1. ที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ พบว่า มีคำที่มาจากภาษาสันสกฤตมากกว่าคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต และภาษาบาลี ตามลำดับ ที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากวรรณคดีเรื่อง โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส เป็นวรรณคดีที่บันทึกพิธีกรรม กวีได้พรรณนาแบบแผนการปฏิบัติการพระราชพิธีและขนบธรรมเนียมประเพณีของราชกูรในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งในแต่ละประเพณีเป็นพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์-ฮินดู สอดคล้องกับ วิสันต์ กภูแก้ว (2545: 3-4) ที่กล่าวว่า เมื่อพวกพราหมณ์และพ่อค้าชาวอินเดียเหล่านั้นไปถึงที่ใดก็มักจะเอาลัทธิศาสนาพราหมณ์ ประเพณีวัฒนธรรม และศิลปกรรมของตนไปเผยแพร่ด้วย เหตุนี้เองภาษาสันสกฤตอันบรรจุไว้ซึ่งวิทยาการเหล่านั้นจึงเข้ามาปะปนอยู่ในภาษาไทยมากมาย แม้แต่ในราชสำนักก็จะมีพระราชพิธีเกี่ยวกับลัทธิไสยศาสตร์และศาสนาพราหมณ์อยู่มาก

2. คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยใช้วิธีสมาสคำที่ปรากฏในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ พบคำที่ใช้วิธีการสมาสคำแบบไม่อาศัยสนธิมีจำนวนมากกว่าคำที่ใช้วิธีการสมาสคำแบบอาศัยสนธิ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการสมาสแบบไม่อาศัยสนธิเป็นการนำคำภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตมาต่อกันโดยไม่ต้อง

เปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำ ในขณะที่การสมาสแบบอาศัยสนธิยังมีหลักเกณฑ์ในการสนธิซึ่งเป็นวิธีที่ซับซ้อนและยากกว่าการสมาสแบบไม่อาศัยสนธิ (พัฒน์ เฝิงผลา, 2525: 84) เนื่องจากการสมาสแบบอาศัยสนธิต้องมีการเปลี่ยนแปลงเสียงระหว่างคำ โดยการเชื่อมเสียงท้ายของคำหน้ากับต้นเสียงของคำหลังให้กลมกลืนกัน เพื่อให้ผู้อักษรน้อยลงทำให้สามารถออกเสียงได้สะดวกยิ่งขึ้น

การสร้างคำโดยใช้วิธีการสมาสคำแบบไม่อาศัยสนธิ กวีเลือกใช้คำขึ้นต้นคำว่า “วร” ในภาษาเดิมซึ่งเปลี่ยนเป็น “พระ” ในภาษาไทย มากที่สุด เนื่องมาจากโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ทั้งยังเป็นพระราชพิธีของพระมหากษัตริย์และขนบธรรมเนียมประเพณีของราชฎรในสมัยรัตนโกสินทร์ กวีใช้คำว่า “พระ” ประกอบหน้าคำอื่น เพื่อแสดงความยกย่องหรือบ่งบอกความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ รองลงมาคือคำว่า “ราช” “ราชา” “เทว” “ปรม” “มหา” และ “วิธ” ตามลำดับ

ส่วนการสร้างคำโดยใช้วิธีการสมาสคำแบบอาศัยสนธิ พบการสมาสแบบอาศัยสนธิที่มีคำหลังหรือส่วนหลังมาจากภาษาสันสกฤตมากที่สุด กวีเลือกใช้คำว่า “อิศ” มาสมาสคำแบบอาศัยสนธิมากที่สุด อาจเนื่องมาจากกวีมีจุดประสงค์เพื่อให้คำมีเสียงที่ไพเราะ สละสลวย หรือเพื่อให้พยางค์ท้ายของคำเปลี่ยนแปลงไปคล้องจองกับคำอื่นตามที่กวีต้องการสัมผัส อีกทั้งไม่ทำให้ความหมายของคำเปลี่ยนไป ภาษากรีกเรียกว่า “ศ เข้าลิลิต” รองลงมาคือคำว่า “อินทร”

นอกจากการสร้างคำโดยใช้วิธีการสมาสคำแบบอาศัยสนธิและแบบไม่อาศัยสนธิดังกล่าวข้างต้น คำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย พบว่า คำที่มาจากภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทยมีมากที่สุด สอดคล้องกับที่มาของคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ที่พบว่าคำที่มาจากภาษาสันสกฤตมากที่สุด และสุภาพร มากแจ้ง (2527: 115) กล่าวว่า การรับความหมายมาใช้ โดยประดิษฐ์รูปศัพท์เอง อาจเกิดจากการใช้แนวเทียบผิด โดยใช้รูปบาลีเป็นหลักเทียบรูปสันสกฤต เพราะรูปศัพท์ที่ประดิษฐ์ขึ้นส่วนใหญ่ค่อนข้างไปทางสันสกฤต จึงทำให้พบคำที่มาจากภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทยมากกว่าคำที่มาจากภาษาบาลีโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย และคำที่มาจากภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตโดยสร้างศัพท์ใช้เองในภาษาไทย ตามลำดับ

3. การเปลี่ยนแปลงรูปคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงรูปคำ 3 ลักษณะ ได้แก่ การตัดรูป การเพิ่มรูป และการเปลี่ยนรูป เพื่อทำให้เกิดความสะดวกในการออกเสียง ความไพเราะในการออกเสียง สอดคล้องกับการออกเสียงคำในระบบภาษาไทย และจำกัดพยางค์เพื่อให้สอดคล้องกับฉันทลักษณ์ ส่งผลต่อประโยชน์ในการแต่งคำประพันธ์ สอดคล้องกับที่วิสันต์ กัญแก้ว (2545: 243-244) และจันจิรา จิตตะวิริยะพงษ์ (2546: 68) กล่าวว่า คำบาลีสันสกฤตที่นำมาใช้ในวรรณคดีประเภทร้อยกรองมีการเปลี่ยนแปลงรูปและเสียง เป็นการใช้อิสรระจากกฎเกณฑ์

ทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นกฎเกณฑ์ธรรมชาติของเสียง หรือกฎเกณฑ์ทางอักขรวิธี กวีสามารถดัดแปลงเสียง รูป และความหมายของคำไปตามความต้องการของตน เพื่อให้เหมาะสมในการออกเสียง และเหมาะสมกับแบบการประพันธ์ชนิดต่าง ๆ รวมทั้งเพื่อความไพเราะเสนาะหูแก่ผู้ฟังอีกด้วย กวีจึงต้องปรับปรุง เปลี่ยนแปลงคำศัพท์ขึ้นใช้ให้เหมาะสม

4. การจัดกลุ่มคำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ พบว่า มีกลุ่มคำยืมภาษาบาลี และภาษาสันสกฤตทั้งหมด 12 กลุ่มคำ ซึ่งกลุ่มคำการกระทำมีจำนวนคำมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส เป็นวรรณคดีบันทึกพิธีกรรม กวีพรรณนาการกระทำพระราชพิธีสำหรับ พระมหากษัตริย์และชนบทรรมเนียมประเพณีของราชฎรในสมัยรัตนโกสินทร์ สอดคล้องกับสารวจน บัวพันธุ์งาม (2558: 147-149) กล่าวว่า เมื่อคนไทยยอมรับประเพณีที่เกี่ยวกับพิธีกรรมทางศาสนา พราหมณ์-ฮินดูและพุทธศาสนา และนำมาปฏิบัติตาม ส่งผลให้คำศัพท์ที่เกี่ยวกับประเพณีเหล่านี้ซึ่ง ล้วนแต่เป็นคำบาลีและสันสกฤตจึงเข้ามาแพร่หลายและปะปนในภาษาไทยมากขึ้น ในโคลงพระราช พิธีทวาทศมาสปรากฏคำแสดงการกระทำที่เกี่ยวข้องกับประเพณี เช่น นมัสการ ภาวนา อุทิศ เป็นต้น เมื่อภาษาบาลีและสันสกฤตเข้ามาปะปนในภาษาไทยด้วยสาเหตุดังกล่าว จึงส่งผลให้คนไทยนำคำจาก ภาษาทั้งสองมาใช้ ซึ่งคนไทยมีความจำเป็นที่จะต้องยืมคำภาษาบาลีและสันสกฤตมาใช้ เพื่อที่จะได้ เข้าใจระบบความรู้ความคิดของชาวอินเดีย เพราะชาวอินเดียนำระบบความรู้ความคิดต่าง ๆ ทั้งลัทธิ ศาสนา คตินิยม วัฒนธรรมประเพณีเข้ามาในดินแดนประเทศไทย โดยใช้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต เป็นเครื่องมือส่งผ่านระบบความรู้ความคิดเหล่านั้น นอกจากนี้ ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาสปรากฏ กลุ่มคำยืมอมมนุษย์และเทพ เช่น มาร ยักษ์ พระนารายณ์ พระศลี อินทร์ เป็นต้น กลุ่มคำสถานที่ เช่น เกษียรสมุทร ไกรลาศ หิมพานต์ เป็นต้น รวมทั้งกลุ่มคำสัตว์ เช่น นาค หงส์ เอราวัณ เป็นต้น ซึ่งคำ ศัพท์เหล่านี้สะท้อนโลกทัศน์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่คนไทยยอมรับและให้ความเคารพในฐานะที่ มีความสัมพันธ์กับพระมหากษัตริย์ไทย (สมบัติ มั่งมีสุขศิริและคณะ, 2561: 150-151)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผลการศึกษาค้นคว้าเรื่อง คำยืมภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ทำให้ผู้ศึกษามีแนว ความคิดที่ขอเสนอแนะ เพื่อเป็นแนวทางการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

1. ควรจะมีการศึกษาการเปลี่ยนแปลงเสียงและความหมายของคำยืมภาษาบาลีและภาษา สันสกฤตในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรม พระยาบำราบปรปักษ์

2. ควรจะมีการศึกษาคำยืมภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาเขมร ในโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ด้านการเปลี่ยนแปลงเสียง รูป และความหมายของคำยืม เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย

นอกจากนี้ อาจศึกษาโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ในประเด็นหรือหัวข้ออื่น ๆ ได้ดังตัวอย่าง

1. การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ กับ พระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

2. การศึกษาเปรียบเทียบโคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ กับ ทวาทศมาสโคลงคั่น

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาค้นคว้าฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาอย่างสูงจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จิตตภา สारพัตนิก ไชยปัญญา อาจารย์ที่ปรึกษาที่กรุณาให้คำปรึกษาและคำแนะนำอันเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ให้ถูกต้อง สมบูรณ์ด้วยความเอาใจใส่อย่างดียิ่ง ผู้ศึกษาค้นคว้าตระหนักถึงความตั้งใจจริงและความทุ่มเทของอาจารย์ และขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้

ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณอาจารย์ศรีัญญา ขวัญทอง ซึ่งเป็นกรรมการสอบงานศึกษาในครั้งนี้ ที่กรุณาให้คำแนะนำ ตรวจสอบข้อบกพร่อง และให้ข้อเสนอแนะ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขงานในการศึกษาครั้งนี้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทยทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและคอยให้การอบรมสั่งสอน พร้อมทั้งชี้แนะแนวทางในการศึกษาหาความรู้ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การศึกษาในครั้งนี้ประสบความสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง

ผู้ศึกษาขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่าน โดยเฉพาะคุณพ่อ คุณแม่ และสมาชิกในครอบครัวที่ให้การศึกษาค้นคว้าและให้กำลังใจ ตลอดจนกัลยาณมิตรที่ช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้เสมอมา

คุณประโยชน์อันใดที่จะพึงมีจากการศึกษาค้นคว้าเล่มนี้ ผู้ศึกษาขอนอบน้อมบูชาพระคุณของ บิดา มารดา ครู อาจารย์ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงไกร กองแสง, ว่าที่ ร.ต. และคณะ. (2547). คำยืมที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วง. ปรินญาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ชนิษฐา เอมห่อง. (2550). คำยืมที่ปรากฏในลิลิตพระลอ. ปรินญาศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- คณงนาฏ รุณวุฒิ. (2533). การศึกษาการเปลี่ยนแปลงเสียงคำบาลีและสันสกฤตในวรรณคดี เรื่อง ขุนช้างขุนแผน. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก.
- บาราบปรปักษ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยา. (2545). โคลงพระราชพิธี ทวาทศมาส (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ปรัชญา ปานเกต. (2551). การศึกษาวิเคราะห์โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส พระนิพนธ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบาราบปรปักษ์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชาวรรณคดีไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิสันต์ ภูแก้ว. (2545). ภาษาบาลีสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับภาษาไทย: หนังสือค้นคว้าสำหรับครูและผู้เรียนวิชาภาษาไทย. กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- สมบัติ มั่งมีสุขศิริ (2561). การศึกษาวิเคราะห์คำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในหนังสือวรรณคดีวิจักขณ์ระดับชั้นมัธยมปีที่ 1-6. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสันสกฤตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี.
- สยาม ภัทรานุประวัติ. (2550). ภาษาบาลีและสันสกฤตในภาษาไทย. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สรารัฐ หล่อดี. (2557). คำยืมภาษาสันสกฤตในนิทานเวตาล. พะเยา: สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สาโรจน์ บัวพันธ์งาม. (2558). เอกสารประกอบการสอน กระบวนวิชา (014211) ภาษาบาลีและสันสกฤต ในภาษาไทย. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภาพร มากแจ้ง. (2527). ภาษาบาลี-สันสกฤตในภาษาไทย. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อนันต์ เหล่าเลิศวรกุล. (2538). ลักษณะคำยืมภาษาบาลี-สันสกฤตในมหาชาติคำหลวง กัณฑ์ทศพร ชูชก และกุมาร. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาตะวันออก, บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรรัตน์ อมราพิทักษ์. (2539). คำยืมภาษาบาลีและสันสกฤตในวรรณกรรมเรื่อง มหาภารตยูทธ ของ สุภร ผลชีวิน. ปรินญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.